

PAPER DETAILS

TITLE: YEMEN'DE ÇATISMALI SÜREÇ VE DINAMİKLERİ

AUTHORS: Nazli KOCA

PAGES: 223-235

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1208599>

Araştırma Makalesi / Research Article

Yemen’de Çatışmalı Süreç ve Dinamikleri

Nazlı Koca¹

Öz

Bu makalede, farklı tarihsel gelenekten gelen farklı siyasi yapıların 1990’da birleştiği Yemen Cumhuriyeti’nde devam eden çatışmaların yapısal sebepleri analiz edilmiştir. Çatışmalar Arap isyanlarından çok daha önce başlamış fakat Arap isyanları sonrası şiddetlenerek devam etmiş ve 2015’te ABD desteği ve Suudi Arabistan ile 10 Arap ülkesinin askeri müdahaleleriyle uluslararası hale gelmiştir. Çalışmada, Yemen’in son elli yılına damgasını vurmuş devrik Devlet Başkanı Ali Abdullah Salih’in 2017 yılında Husiler tarafından öldürülmesine kadar geçen süre ele alınmıştır. Bu bağlamda, çalışmada ileri sürülen düşünce Yemen’de yaşanan Husiler-Yemen Hükümeti arasındaki çatışmaların bir mezhep savaşı olmadığı, Arap isyanları ile başlamadığı, anlaşmazlıkların ve kırımların tarihsel olarak çok önceki süreçlere dayandığıdır. Bu görüşü desteklemek amacıyla sürekli farklılaşan çıkarlara göre değişen farklı grupların birbirleriyle kurdukları iş birlikleri incelenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Yemen, Husi, Suudi Arabistan, Ensarullah, İran.

Conflicting Process in Yemen and Its Dynamics

Abstract

In this article, the structural reasons for the Republic of Yemen's ongoing conflicts, where various political structures from different historical traditions were united in 1990, are analyzed. The clashes started long before the Arab uprisings but continued intensely after the Arab revolts and became international in 2015 with the USA's support and the military intervention of Saudi Arabia and 10 Arab countries. In the study, the discussion comprises the period until the assassination of the ousted President Ali Abdullah Saleh by the Houthis in 2017, who left his mark on Yemen's last fifty years. In this context, the idea put forward in the study is that the conflicts between the Houthis and the Yemeni Government in Yemen are not a sectarian war, they did not start with the Arab revolts, and the disagreements and ruptures are based on historically much older processes. In order to support this view, the cooperation between different groups, which are constantly changing according to current interests, has been examined.

Keywords: Yemen, Houthi, Saudi Arabia, Ansarullah, Iran.

¹ Arş. Gör., Beykent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, nazlikoca@beykent.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-5872-9417>

GİRİŞ

Bir zamanlar bölgenin en mutlu ve refah ülkesi olan, Romalıların fethettikten sonra müreffeh ve bereketli anlamına gelen 'Arabia Felix' (Mutlu Arabistan) ismini verdikleri Yemen, uzun yıllardır iç çatışmalarla ve darbelerle boğuşmaktadır (Harman, 2010:596). Umman ve Suudi Arabistan'ın arasında yer alan Yemen, körfezdeki Arap Yarımadası'nın denize ve deniz yoluyla yapılan ticarete açılan yüzü olmakla birlikte, Bab'ül Mendep Boğazı sadece Yemen'i değil, aynı zamanda Eritre, Sudan, Mısır, İsrail, Ürdün, Suudi Arabistan gibi ülkeleri de Hint Okyanusu'na ve dolayısıyla dünya ticaretine eklemlenmektedir (Alain 2009). Bununla birlikte, boğaz denizyolu güzergâhları içinde petrol taşımacılığı bakımından dünyada dördüncü önemli nokta olarak kabul edilmektedir ve sadece 2013 yılında Bab'ül Mendep Boğazı kullanılarak günde 3,8 milyar varil petrol taşınmıştır (U.S. Energy Information Administration, 2014). Yemen'in bu stratejik konumu, ülke içindeki tarihsel kırılmalardan ve çatışmalardan kök alarak ve bölgesel-uluslararası aktörlerin de dahiliyle küresel hale gelen çatışmalı ve iç savaşa dönüşen sürecini anlamada önemli bir noktayı oluşturmaktadır.

Osmanlı hâkimiyeti sonrası bağımsızlıklarını farklı dönemlerde, farklı iç dinamiklerle kazanan Kuzey ve Güney Yemen'in iç politik eğilimleri ve yapıları ile birlikte, izledikleri dış politikaları da kendilerine özgün olmuştur. Bu iç yapısal farklılıklarla birlikte gelişen süreçte, 1990'da iki Yemen'in birleşerek Yemen Cumhuriyeti adını alması, Yemen tarihinde tek bir Yemen politikası oluşumuna yol açamamıştır. Devam eden süreçte, iki farklı Yemen'deki tarafların birbirlerine kendi yönetim ve yapısını dayatması iç politikada kırılmalara yol açmış, bu süreç de kendi muhaliflerini oluşturmıştır.

Yemen'de, Şiliğin Zeydiye koluna mensup Husiler (resmi ismiyle Ensarullah Hareketi) ile Yemen Ordusu arasındaki çatışmalar Arap isyanlarının başlamasından çok daha önceye dayanmakla birlikte, sonraki süreçlerde şiddetlenmiş, bir iç savaşa dönüşmüştür ve hala devam etmektedir. Suudi Arabistan öncülüğünde oluşturulan Arap Koalisyonu'nun 2015'te Ensarullah Hareketi'ne karşı başlattığı hava operasyonu (The New York Times, 2015) ve bu operasyonun sonlandırılmasından sonra başlatılan ikinci operasyon var olan çatışmaları uluslararası alana taşımış ve Yemen İran, Suudi Arabistan, Rusya, Çin gibi güçlerin yanı sıra ABD'nin de sıklıkla müdahale ettiği bir ülke konumuna gelmiştir.

Ortadoğu'da ve özellikle iç savaşa sürüklenen Yemen'de, çatışmaların mezhepler ile kurulan bağlantısı ve farklı mezheplere mensup grupların birbirlerine saldırması neden değil sonuç olarak değerlendirilmektedir. Bölgede yaşanan çatışmaları mezhepsel farklılıklar bağlamında okumak çatışmaların giderek şiddetlendiği ve uzun yıllar sürdüğü ülkelerde gerçek nedenleri gizlemeye sebep olmaktadır. Özellikle Irak, Lübnan, Suriye ve son olarak Yemen'de yaşanan çatışmaların mezhep savaşı olduğu argümanı üzerinden okunması, akademik çalışmalarda sıklıkla rastlanılan bir durumdur. Belirtilen görüşe başlıca iki sebep üzerinden karşı çıkılmaktadır; ilk olarak iç savaşın mezhep farklılıkları üzerinden okunması, çatışmaların asıl sebeplerinin üzerini örtmektedir. 2011'de başlayan Arap isyanları sürecinde Mısır, Tunus, Cezayir, Ürdün ve Bahreyn, Yemen, Suudi Arabistan gibi Körfez ülkelerinde yaşanan kitlesel isyanlara mezhep çatışmaları demek o ülkelerdeki temelde yer alan ekonomik, sosyal ve siyasal sorunları gizlemeye sebep olmaktadır (Hashemi ve Postel, 2017: 5-6; Matthiesen, 2013: 129-130). Özellikle Yemen'deki çatışmaları İran ve Suudi Arabistan'ın vekalet savaşı olarak nitelendirmek Yemen'deki politik ortamdan, ekonomik sıkıntılardan bıkmış ve harekete geçmiş halk dinamiklerini, kendi hükümetlerine bu sebeplerle baş kaldıran ve silahlı isyan başlatan kitlelerin gerçek motivasyonunu ve sebeplerini gizlemektedir (Colgan, 2015).

Bununla birlikte, yaşanan çatışmalara mezhep savaşı demek bölgede var olan mezhepsel farklılıklara daha fazla vurgu yapmakta, tarafları keskinleştirmekte ve yerel/bölgesel mezhepsel bölünmeleri daha fazla arttırmaktadır. Temelde karşısındakine zıtlık üzerinden kimliğini daha keskin bir şekilde inşa eden mezhepler, aynı zamanda bu sayede yerel ve uluslararası destek sağlamaktadır. Ortadoğu'da birçok etnik, dini farklılıklar mevcut olsa da mezhep savaşları kaçınılmaz olarak nitelendirilmemektedir. Fakat var olan bu farklılıklar vurgulanarak bir kimliğin politikleştirilmesi ve öne çıkarılması, Yemen örneğinde olduğu gibi taraflara çatışmalara devam etme motivasyonu sağlamaktadır ve mezhep farklılıklarını kurumsallaştırmaktadır.

İkinci olarak, yaşanan çatışmaları/iç savaşı mezhep savaşı olarak nitelendirmek aynı zamanda bölgedeki iktidarlara otoriterlik temelinde bir meşruiyet zemini kazandırmaktadır. Ülkede yaşanan ekonomik, siyasal ve sosyal aksaklıklara karşı isyan eden halk kitleleri, iktidarlarını korumak isteyenler tarafından mezheplere ayrılarak daha kolay bastırılmaktadır. Bu duruma en iyi örnek Arap isyanları sürecinde Bahreyn gibi ülkelerde gözlemlenmiştir. Ekonomik sıkıntılar, siyasal baskı, kaynaklara ulaşamama gibi yapısal sebeplerle iktidara karşı sokağa çıkan kitleler içerisinde önce Şii'ler İran desteği aldıkları söylemiyle marjinalleştirilmiş, ardından bu kitleleri kolluk ve zor kullanımı yoluyla bastırmanın diğer mezhebe mensup halk kitleleri tarafından meşru görülmesi sağlanmıştır (Matthiesen, 2013: 13-19). Nüfusunun büyük çoğunluğu Şii olan Bahreyn, Suudi Arabistan için İran'dan kaynaklanan ulusal güvenlik tehdidinin engellenmesi için hayati önemde görülmektedir ve Bahreyn Şii'lerinin İran ile herhangi bir etkileşimde olması engellenmek istenmektedir. Bu ülke aynı zamanda jeopolitik önemi sebebiyle ABD için de kaybedilemeyecek kadar önemli görülmektedir. 1995'ten beri Amerika'nın 5. Filosu'nun konuşlandığı (Matthiesen, 2013:6) ve Şii nüfusun fazla olduğu Bahreyn'de ABD müttefiki Sünni el Halife ailesinin yönetiminde olması Carter Doktrini ile ABD'nin ulusal çıkar tanımlaması yaptığı Körfez'de hayati olarak değerlendirilmektedir¹. Öte yandan, 1979 İran İslam Devrimi'nden sonra İran'ın dış politikasına yönelik izlediği devrim ihracı politikası ABD ve müttefiki Körfez ülkeleri için direk bir tehdit algısı oluştururken, özellikle 2003'te ABD'nin Irak'ı işgali sonrası bölgede bir 'Şii hilali' kurulduğu söylemi ile de mezhepsel temelli çatışma retoriği çerçeveye oturtulmuştur.²

Belirtilen noktalardan hareketle, çalışmada Yemen'de yaşanan çatışmaların sebebinin ABD ve Batı medyasında sıklıkla iddia edildiği gibi mezhepsel çatışmalar olmadığı³, aynı aktörlerin çıkarları gereği birbirleriyle mezhepsel farklılıklarına veya benzerliklere bakılmaksızın ittifaklar kurabildiği, çatışmaların aslen ülkedeki yapısal problemlerden ve bu problemlerin sebep olduğu krizlerin uluslararası aktörlerce manipüle edilmesinden kaynaklandığı iddia edilmektedir. Bu çıkarların başında da Yemen'in bulunduğu stratejik konum ve vaat ettiği ekonomik çıkarlar ile güç elde etme gelmektedir. Öte yandan günümüzde hala şiddetli bir şekilde iç savaş yaşanan ülkede çatışmaların diğer Arap ülkelerinde görüldüğü üzere Arap isyanları ile başlamadığı, Yemen'i oluşturan iki parça olan Kuzey ve Güney'in tarihsel olarak uzun zamandır çatışmalarla boğuştuğu, Arap isyanları ile yaşanan çatışmaların ise, bu sürecin devamı olduğu ileri sürülmektedir. Çalışmanın sınırlandırıldığı tarih, iktidardan devrildikten sonra Husilerle ittifak kuran fakat daha sonra Suudi Arabistan bloğuyla ittifak kurmak isterken Husilerce öldürülen Ali Abdullah Salih'in siyaset sahnesinden indiği 2017 yılına kadardır. Çatışmalı süreçlerin günümüzde devam ettiği Yemen'de, belirtilen sürecin temel nedenleri ortaya konulmak istendiği için bu tarih ile sınırlandırılmıştır.

Belirlenen çerçevede, öncelikli olarak Kuzey ve Güney Yemen'in özgün tarihleri incelenmiş, iki Yemen'in birleşmesiyle oluşturulan Yemen Cumhuriyeti'nde yaşanan iç krizler ortaya konulmuştur. Daha sonra 2004 yılı itibarıyla Husiler ile Yemen Ordusu arasındaki çatışmalara odaklanılarak, Arap isyanları sonrası Ensarullah hareketi ve Yemen Ordusu arasındaki çatışmalar incelenmiş, diğer Arap ülkelerinin askeri müdahalesiyle birlikte çatışmaların sebepleri ortaya konulmuştur.

1. KUZEY VE GÜNEY YEMEN'DEN BİRLEŞİK YEMEN CUMHURİYETİNE

1.1. Güney Yemen Tarihi

Arap Yarımadası'nda çok partili seçimlerin gerçekleştiği ilk yer olan Yemen'de (Clark, 2010:140), 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros anlaşması ile birlikte son Osmanlı askerinin de ülkeden çıkmasıyla Kuzey ve Güney olmak üzere farklı yapılar ortaya çıkmıştır. Farklı dönemlerde devlet olan ve 1990 yılında birleşmeye kadar farklı iç dinamiklerle, aktörlerle ve pratiklerle ilerleyen iki Yemen, 1990'daki birleşme sonrası da bütünlüşmüş bir Yemen Devleti olamamıştır.

İngilizlerin Doğu, Batı ve Aden olarak üçe ayırdığı Güney Yemen'de (Aydintepe ve Artokça, 2013: 6), İngilizlerin desteğiyle 1959 yılında Batı Aden Himayesi altındaki altı devlet birleştirilerek kurulan Güney Arap Emirlikleri Federasyonu'na 1963 yılında Aden'in de katılmasıyla birlikte Güney Arabistan Federasyonu kurulmuştur. Güney Yemen'deki İngiliz işgali beraberinde liberal fikirler, farklı yapılar ve akımları da bölgeye taşımış ve Marksist, Sosyalist örgütler, sendikalar ortaya çıkmıştır. Bölgesel olarak

dönemin popüler kişiliği olan Mısır Devlet Başkanı Cemal Abdülnasır ve öncülük ettiği Arap Sosyalizmi fikirleri de Güney Yemen’de karşılık bulmuş ve Nasır yanlısı örgütler kurulmuştur. Mısır yanlısı Kathan el Şaabi liderliğinde 1963 yılında Sana’da kurulan Ulusal Kurtuluş Cephesi (National Liberation Front- NLF), bölgede İngilizlere karşı silahlı bir ayaklanma başlatmıştır (Laçiner vd., 2010: 72). Bu silahlı direniş sonrası İngilizler 1967’de birliklerini Yemen’den çekerken, Güney Yemen Halk Cumhuriyeti kurulmuştur. Ulusal Kurtuluş Cephesi içerisinde Sovyetler Birliği yanlısı kanadın 1969’da iktidarı ele geçirmesiyle el Şaabi iktidardan düşürülüp, Marksist bir rejim kurulmuş ve devletin adı 30 Kasım 1970’te Güney Yemen Demokratik Halk Cumhuriyeti olarak değiştirilmiştir (Türel, 2011: 152). İngilizlerin sömürge yönetimi altında Aden merkezli tüccar-burjuva sınıfının hâkim olduğu piyasa ekonomisinden sosyalist bir ekonomiye geçen Güney Yemen’de yoğun bir kamulaştırma programı hayata geçirilmiştir. Toprak, konutlar, işletmeler, sanayi ve bankalar kamulaştırılmıştır (Carapico, 1993:11).

İktidar mücadelelerinin tükenmediği Güney Yemen’de, 1978 yılında girdiği rekabetten galip çıkarak darbe ile iktidara gelen Abdülfettah İsmail, Ulusal Kurtuluş Cephesi’nin adını Yemen Sosyalist Partisi olarak değiştirmiştir. Bu sürecin devamında 1980’de bir iç darbeye devrilip Sovyetlere sürgün giden İsmail, 1985’te sürgünden geri dönmüş ve ülkede ciddi bir iç savaş patlak vermiştir. Yaşanan kanlı iç savaş sonucu binlerce insan hayatını kaybederken, İsmail ölmüş ve iktidarda olan Ali Nasır Muhammed de Kuzey Yemen’e sığınmıştır. 1986’da daha ılımlı olan ve Kuzey Yemen ile birleşme fikrine daha sıcak bakan, Moskova yanlısı Yemen Sosyalist Partisi Genel Sekreteri Ali Salim el Beyd iktidara gelmiş ve böylece 1990’da kurulan Yemen Cumhuriyeti’ne giden yollardan biri açılmıştır.

Güney Yemen’de petrol ve gaz sahaları bulunmasına rağmen, Suudi Arabistan gibi gelişmiş rafineriler inşa edilmemiştir. Var olan hammadde ülke içerisinde işlenemediği gibi, istihdam olanağı da yaratılamamış ve Kuzey Yemen’de olduğu gibi Güney Yemen’de de vatandaşlar geçim kaynağı olarak hemen yakınlarındaki Suudi Arabistan’da var olan petrol çıkarım tesislerinde çalışmak üzere göç etmişlerdir (Cole, 2019). Birleşmeden önce Güney Yemen ekonomisi kaynakların yetersizliği ve gelişmemiş ekonomi sebebiyle başta Suudi Arabistan olmak üzere başka ülkelere çalışmak için göç eden işçilerin ülkeye getirdikleri döviz, yabancı hibeler ve çoğu Sovyetler Birliği’nden alınan kredilere dayanmaktadır.

1.2. Kuzey Yemen Tarihi

Suudi Arabistan ile Mısır’ın somut bir güç savaşına girdiği Kuzey Yemen’de Osmanlı hâkimiyeti sonrası 1918 yılında Yemen’in Hamidüddin ailesinden Zeydi İmam Yahya’nın liderliğinde bağımsızlık ilan edilmiştir. Şii Zeydilerin inancına göre, halk Şii İmamlar tarafından yönetilmelidir zira yönetme hakkı Peygamber soyundan gelen İmamların hakkıdır (Türkoğlu, 2011). İmam Yahya’nın kurduğu sistem, Şiilik temelinde bir monarşidir ve bu sistem 1948 yılına kadar devlet pratiği olarak devam etmiştir. 1948 yılında İmamete yapılan El-Ahrar devrimi sonrası Kuzey Yemen’in demokratik reformlarla tanıştığı dönem başlamış hatta bir anayasa hazırlamak ve meclis oluşturmak amacıyla ‘Yüce Milli Yetki’ tahsis edilmiştir (Sultan, 1993: 89). Yemen tarihinde önemli bir demokrasi deneyimi olsa da Ahrar Devrimi amacına ulaşmadan aynı yıl İmam Yahya’nın oğlu İmam Ahmet iktidarı geri almış, monarşist düzen geri gelmiş ve 1962’ye kadar sürmüştür. Bu süre zarfında İmam Ahmet, İngiliz etkisini dengelemek için, Soğuk Savaş döneminin kutuplarından biri olan Sovyetler ile Çin bloğuna yanaşmış ve bölgede Mısır ile dirsek temaslarında bulunmuştur. Bu doğrultuda Kuzey Yemen 1958’de Mısır ve Suriye’nin birleşerek oluşturduğu ‘Birleşik Arap Devleti’ne’ 1961 yılında üye olmuş fakat aynı yıl birlik dağılmıştır. 1962 yılında ölen İmam Ahmet’in yerine oğlu İmam Bedr geçse de Albay Sallal Mısır’ın kuvvetli desteğiyle ülkede askeri darbe yaparak ‘Kuzey Yemen Cumhuriyeti’ni’ kurmuştur. Elbette bu yeni kurulan devletin en önemli dinamiği Mısır desteği olmakla birlikte, konjonktürel olarak tüm dünyada esen anti emperyalist, sosyalist dalga da Kuzey Yemen özelinde etkili olmuştur. Albay Sallal liderliğinde kurulan Cumhuriyet’i ilk tanıyan ülke Nasır’ın Mısır’ı, ikincisi de Sovyetler Birliği olmuştur. Kuzey Yemen’de monarşinin devrilmesine ilk tepkiler ABD, İngiltere, Suudi Arabistan ve İran’dan gelmiştir. Cumhuriyet ilanı sonrası 1962-70 yılları arası monarşistler ile cumhuriyetçiler arasında yaşanan iç savaşta Yemenlilerin yanı sıra, birçok Mısır ve Suudi askeri hayatını kaybetmiştir. Savaş cumhuriyetçilerin zaferiyle sonuçlansa da 100,000 ile 200,000 arası ölü

sayısı olduğu belirtilmiştir. Hatta Mısır ordusunun yüksek askeri kaybindan ötürü Kuzey Yemen o dönemde 'Mısır'ın Vietnam'ı' olarak nitelendirilmektedir (Corcoran, 2015).

Yemen'in bugünkü çatışmalı sürecinde, tarafların siyaseten durdukları yerden, ittifaklar bloğuna kadar bu süreçten sonra atılan her adımda Kuzey Yemen'deki 1962 darbesi ve sonrasında yaşanan iç savaşın etkileri görülmektedir. 1962'ye kadar Mısır ile müttefik olan, hatta Birleşik Arap Cumhuriyeti'ne katılan monarşist Kuzey Yemen, 1962'de Mısır destekli Albay Sallal tarafından yıkılmıştır. Yeni kurulan Cumhuriyet'e karşı Suudi Arabistan'ın kendi sınırına yakın bölgelerdeki Şii Zeydilere askeri teçhizat ve asker desteği uzun süre devam etmiştir. Ülke içindeki tarafların ve destekçilerinin tercih ve tutumları konjonktürel çıkarlara göre kısa vadede değişim geçirmekle birlikte, ortak bir bloğun devamlılığından söz etmek mümkün görülmemektedir. Öte yandan, 1970'te Cumhuriyetçiler galip geldikten sonra yarı feodal tarım toplumunu bir piyasa ekonomisine çevirmiştir. Kuzey Yemen'de de ekonomi Güney Yemen'de olduğu gibi Suudi Arabistan'daki petrol rafinerilerine çalışmaya giden Yemenlilerin ülkeye getirdikleri dövizle dayanmaktadır. Altyapı eksikliği, sanayinin gelişmemiş olması, tarım için gerekli olan su kaynaklarının kıtlığı gibi sebeplerle işgücünün göç etmesi ülkeyi Suudi Arabistan ve Sovyetler Birliği gibi ülkelerin maddi yardımlarına bağımlı kılmıştır (Cole, 2019).

Dönemsel olarak Soğuk Savaş kapsamında tarafların belirlendiği uluslararası sistemde yaşanan ve etkileri tüm dünyaya yayılan yumuşama dönemine paralel olarak, Kuzey Yemen içinde bir düzen oturtmak isteyen cumhuriyetçiler, darbeler tarihini sona erdirmede ve istikrar sağlamada başarılı olamamıştır. 1974 yılında mevcut düzene karşı darbe gerçekleştiren Mısır yanlısı Albay el Hamdi'nin anayasayı askıya alması ve Meclis'i feshetmesi ülkede küçük çaplı bir kriz doğursa da albayın 1977'de öldürülmesi, yerine geçen el Ghasmi'nin de 8 ay sonra kendisi ile aynı kaderi paylaşması Kuzey Yemen'in uzun yıllar boyunca istikrardan yoksun olacağına da göstergesi olmuştur.

Bu süreç sonunda 1978 yılında Kuzey'de Yemen Arap Cumhuriyeti'nin başına geçen Ali Abdullah Salih, 30 yıldan fazla süre Yemen tarihinin baş aktörlerinden biri olmuştur. Salih'in başa geçmesi sonrası, ülkede komünistlerle yaşanan çatışmalar daha da şiddetlenmiş ve bu kaos ortamını yatıştırmak adına 1980 yılında hükümet tarafından bütün siyasi grupların (Müslüman Kardeşler, Baasçılar, Marksistler, Liberaller, Bağımsızlar) davet edildiği milli bir diyalog başlatılmıştır. İki yıl sonra bütün bu grupları kapsayan bir 'Genel Halk Kongresi' kurulmuştur (Sultan, 1993: 23).

1.3. Ortak Bir 'Yemen Cumhuriyeti'

1970'ler boyunca iki farklı Yemen arasında birleşme adımları atılsa da, hiçbirisi başarıya ulaşamamıştır. Birleşme yanlısı liderlerin iki tarafta da uzun süre iktidarda kalamamaları bu girişimlerin başarısızlığının en büyük nedenlerindendir. Öte yandan iki farklı sistemle yönetilen Kuzey ve Güney Yemen'in birleşme adımlarıyla birlikte, kendi sistemlerini ve anlayışlarını diğerine kabul ettirme niyetleri olduğu gerçeği de birleşme önündeki en büyük engellerdendir. Kuzey Yemen büyük ölçüde küresel serbest ekonomi için bir pazardır ve serbest ekonomi kurumsallaştırılmaya çalışılmaktadır. Güney'de ise komünist sisteme entegre, daha kapalı bir ekonomi izlenmektedir. Bu anlamda Kuzey ve Güney Yemen'in birleşme pratiği, Doğu ve Batı Almanya'nın birleşme pratiği ile büyük ölçüde benzerlik göstermektedir (Carapico, 1993: 9).

1980'lere doğru ilgisi Kuzey Yemen'deki Cumhuriyetçilerden Güney Yemen'deki Marksist yönetime doğru yoğunlaşan Sovyetler Birliği, Güneydeki Marksistlere ekonomik ve askeri desteğini arttırırken Kuzey Yemen'de baskın gelen bir Suudi Arabistan desteği görülmektedir (Katz, 1992: 4). 1979 yılında Kuzey ve Güney Yemen arasında yaşanan sınır savaşının sonuçları Yemen'in sonraki süreçlerinde belirleyici olmuştur. Sovyetlerin desteğiyle Kuzey Yemen'e saldıran Güney Yemen, Kuzey'deki rejimi değiştirmek amacındadır. Güney Yemen'deki Marksist rejimin Arap yarımadasında ve özellikle Kuzey Yemen'de etkili olmasını istemeyen Suudi Arabistan, ekonomik olarak yoksulluğun yüksek olduğu ve silah alım gücünün olmadığı ve Zeydilerin yoğunlukla yaşadığı Kuzey Yemen'e silah yardımıyla bulunmuştur. Çatışmaların başlamasıyla birlikte ABD'deki Carter yönetimi Sovyetlerin desteklediği Güney Yemen'e karşı Kuzey Yemen'e 500 milyon dolar değerinde silah yardımı yapma kararı almış ve bu mühimmat desteği Suudi

Arabistan aracılığıyla Yemen'e gönderilmiştir (Katz, 1992:5). Yemen gibi jeopolitik olarak önemli bir ülkenin Güney Yemen aracılığıyla Sovyet etki alanına girmesi ihtimali, bölgede ABD'nin ulusal çıkarlarına tehdit olarak tanımlanmaktadır. Çatışmaların kısa sürede sona ermesiyle birlikte iki Yemen yönetimi Kuveyt Anlaşması'nı imzalamıştır.

İki Yemen'in birleşmesine giden yolda en önemli motivasyon kaynaklarından biri, 1984 yılında Suudi Arabistan ile Yemen'in sınırlarının henüz tam anlamıyla belirlenemediği kuzeydeki Marib'ül Cevf bölgesinde petrol bulunmasıdır (Day, 2010: 6). Suudi Arabistan ve ABD birleşik ve petrolü olan, Sovyet yanlısı bir Yemen fikrinden çekinirken, 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılması ve Sovyetlerin etki alanının büyük ölçüde yitirildiği 1980'li yılların sonuna doğru iki Yemen'de de birleşme isteği politikacılar tarafından kullanılan temel politik argümandır. İlk olarak 1989'da petrol bölgelerinde ortak arama yapmak amacıyla bir anlaşma imzalanmıştır. Birleşmeye doğru gidilirken, 1986 yılında Güney Yemen Sosyalist Partisi içerisinde 12 gün süren iktidar kavgası sonucu Devlet Başkanı Ali Nasır Muhammed 40 bin taraftarıyla Kuzey Yemen'e iltica etmiş (Day, 2010:4), rakibi Abdülfettah İsmail ise hayatını kaybetmiştir. Birleşmeye doğru giden iki ülkenin ilişkileri bu iltica ile tekrar gerilirken, Kuveyt ve Libya'nın arabuluculuğunda sorun büyük oranda çözülmüştür. Bu süreç sonunda ortak bir anayasa taslağı üzerinde anlaşılmış ve devamında 22 Mayıs 1990'da başkenti Sana şehri olmak üzere, Yemen Cumhuriyeti kurulmuştur (Türel, 2011: 154).

Kuzey Yemen lideri Salih'in Devlet Başkanı, Güney'in lideri El Beyd'in Başkan Vekili olduğu yeni sistemde, güneyli Haydar el-Attas Başbakan olmuştur. Hükümetin ana gövdesi 3 kuzeyli 2 güneyli olmak üzere 5 Yemenliden oluşurken (Goy, 1990:262), Kuzey'in lideri Salih birleşme sonrası yeni kurulan sistemde gücü büyük oranda elinde tutmuştur. Öte yandan iki tarafın ordusu birleştirilmemiş ve kendi himayelerinde el altından güçlendirilmiştir. Bu gibi uygulamalar sonucunda da gerçek anlamda yapısal bir birleşme asla gerçekleşmemiştir (Day, 2010: 4). Birleşmeye giderken, Suudi Arabistan ve Körfez ülkeleri tarafından desteklenen Kuzey Yemen'in ekonomisi Güney'e göre daha güçlü konumdadır. Güney Yemen politik, askeri ve ekonomik olarak Sovyetler Birliği'nden gelen yardımlara büyük ölçüde bağımlıdır fakat 1980'lerin sonlarına doğru Sovyetler Birliği'nin gerilemeye başlaması ve 1990'da yıkılmasıyla birlikte Güney Yemen'in ekonomisi daha da zor duruma düşmüştür. Birleşmeden sonra başkent Sana olarak kabul edilse de, ekonomik merkez şehrin en büyük limanının da bulunduğu Güney Yemen'deki Aden kenti olmuştur (New York Times, 1990).

Birleşmeden sonra da iki farklı ekonomik sistemi bağdaştıramayan Yemen'de ilk büyük kriz I. Körfez Savaşı'nda Salih Hükümeti'nin Irak'a destek vermesiyle yaşanmıştır. Suudi Arabistan Irak'a verdiği destekten ötürü Yemen'i ülkesindeki tüm Yemenli işçileri sınır dışı ederek cezalandırma yoluna gitmiştir. Ülkenin her iki kesiminin de ekonomik olarak büyük ölçüde Suudi Arabistan'da çalışan işçilerden gelen dövizle bağımlı olduğu göz önüne alınırsa, işçilerin sınır dışı edilmesi büyük bir ekonomik krizi tetiklemiştir. Suudi Arabistan'ın yanı sıra diğer Körfez ülkeleri de Yemen'e verdikleri ekonomik yardımı ya kesmiş ya da azaltma yoluna gitmiştir (Colton, 2010: 414-415). Böyle bir ortamda 1991 yılında Yemen'de işsizlik ve ekonomik problemlerden kaynaklanan ayaklanmalar başlamıştır ve süreç 1994'te iş savaşa dönüşmüştür.

Ülkede seçimler güneyli politikacıların Sana'da suikasta uğramaları sebebiyle 27 Nisan 1993'te 6 ay gecikmeli olarak gerçekleştirilmiş ve 301 vekilli Meclis'te Salih'in partisi Genel Halk Partisi 143 sandalye ile Meclis'in büyük çoğunluğunu ele geçirmiştir (Day, 2010: 5). Kuzey kökenli ve Salih tarafından desteklenen İslami eğilimli İslah Partisi ikinci parti olarak 62 sandalye, Güney Yemen kökenli Yemen Sosyalist Partisi ise üçüncü parti olarak 57 sandalye kazanmıştır. Seçimler sonucu Genel Halk Partisi ile İslah Partisi arasında bir koalisyon yapılmış fakat Aden merkezli Güneylilerin Kuzey hâkimiyetinde kurulan yeni hükümeti kabul etmemesi ve ayrılık talebiyle başlayan çatışmalara ülkede yaşanan işsizlik ve yoksulluk da eklenince, süreç adım adım iç savaş ortamı yaratmıştır. Kuzey'in ordusunun Güney'i yenmesi üzerine Güney lideri el Beyd ülkeden kaçmış, hakkında Yemen'de ölüm cezası çıkarılmış ve yaşanan bu iç savaşta Human Rights Watch'in raporuna göre 1500 kişi ölmüş, 6000'e yakın insan da yaralanmıştır (Corcoran, 2015). Bu süreçten sonra kaçan Güneylilerin iş yerleri, evleri Kuzeyliler tarafından işgal edilmiş, evlerine el konulmuş ve bu durum Güneylilerin Kuzeyliler tarafından kolonize edildiği söylemini doğurmuştur (Day, 2010: 6).

İç savaş sonrası Yemen ekonomisi daha da kırılgan hale gelmiştir. Yemen riyalı devalüe edilmiş, gıda fiyatları yükselmiş, yakıt fiyatları neredeyse iki katına çıkmış, su elektrik gibi yaşamsal ihtiyaçlara ulaşmada zorluklar yaşanmıştır (United States Library of Congress, 2008). Yaşanan bu sorunlara Yemen halkı sokağa çıkarak tepki göstermiş, ülkedeki istikrarsızlık daha da artmıştır.

2. ARAP İSYANLARI, HUSİLER VE SUUDİ MÜDAHALESİ

1990 yılında Yemen Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte, 1962 yılındaki darbe sonrası Suudi Arabistan'a sürülen Husi ailesi Yemen'e dönmüştür (SDAM, 2017: 4). Soğuk Savaş sonrası yükselen siyasal İslam'a paralel olarak sefiliğin etki alanını yaygınlaştırmaya başlamasına, yolsuzluk ve artan fakirliğe bir tepki olarak Şeyh Hüseyin Bedreddin el Husi öncülüğünde Mümin Gençler Hareketi 1991 yılında kurulmuştur. Bu yapı okullar, camiler açarak ve eğitimler vererek daha çok gençlere yönelik kültürel faaliyetler düzenleyen bir kurumdur (Kimutai, 2017). Güneyli partilerin de destek verdiği ve Bedreddin el Husi'nin öncülük ederek kurduğu El Hak Partisi ise 1993 seçimlerinde büyük bir başarı kaydedemese de El Husi ve arkadaşları kurulan yeni Meclis'e girmeyi başarmıştır (Tony Blair Institute for Global Change, 2016). 1990'lar boyunca Salih Hükümeti ve Husiler arasındaki gerginlikler zaman zaman yaşansa da ABD'nin 2003 yılında Irak'ı işgal etmesi aradaki gerginliği çatışma noktasına taşımıştır. ABD'nin El Kaide ile savaşı gerekçe göstererek Yemen'e düzenlediği operasyonlar ve bu operasyonların Salih tarafından desteklenmesi Husi hareketinin Salih Hükümeti'ne karşı tavrını da sertleştirmiştir. Salih Hükümeti'nin ABD ve İsrail'e destek verdiğini iddia eden Husiler, sertleşen tepkilerini attıkları sloganlara da yansıtmışlardır. Zira 2003 yılında ziyaret için kuzeyde Sa'ada'daki İmam Hadi Camisi'ne giden ve namaz sonrası konuşma yapmak isteyen Salih'e, Zeydi halkın büyük bir çoğunluğunun "Allahu Ekber, Amerika'ya ölüm, İsrail'e ölüm, Yahudilere lanet, İslam'ın zaferi" sloganı eşliğinde tepki göstermeleri, Salih'in camiye terk etmesine sebep olmuştur (Laçiner vd., 2010: 82). Yaşanan bu olay Husiler ile Yemen Hükümeti arasındaki gerginliği daha sert bir evreye taşımıştır. Yemen ordusu ile Husiler arasında başlayan silahlı çatışmalar hızla Kuzey Yemen'e yayılmıştır. Bu sürecin sonunda 2004 yılında Husilerin lideri Yemen ordusunun askeri operasyonu ile öldürülmüş ve yerine önce babası Bedreddin El Husi, daha sonra da 2006 yılı başlarında kardeşi Abdülmelik El Husi geçmiştir (Laçiner vd., 2010: 86). Hükümet ile Husiler arasındaki çatışmalar Husilerin liderinin öldürülmesinden önce başlamıştır ve 2004 ile 2010 yılları arasında, 2009 yılında Katar Emiri'nin arabulucu olduğu çatışmalı dönemi de kapsamak üzere toplamda altı defa hafif yoğunluklu iç savaş yaşanmıştır. Bu savaşlarda yaklaşık olarak 100,000 Kuzey Yemenli göç etmek zorunda kalmıştır (Tony Blair Institute for Global Change, 2016).

Bununla birlikte, Yemen topraklarında radikal selefi terör örgütü El Kaide de Yemen ordusuna ve başta ABD olmak üzere Batılı ülkelere saldırılar düzenlemektedir. 2000 yılında Yemen'de kurulan Yemen El Kaide'sinin (AQY) en bilinen saldırısı 12 Ekim 2000'de Aden'de ABD donanmasına ait USS Cole muhribine yapılan ve 17 ABD askerinin öldüğü ve 39'unun yaralandığı saldırıdır. Örgüt 2009 yılında Arap yarımadasındaki diğer El Kaide bağlantılı gruplarla birleşerek Arap Yarımadası El Kaidesi (AQAP) ismini almış ve saldırılarına devam etmiştir (Mapping Militant Organizations, 2015). Örgütün Yemen'deki güçlü merkezi bağları olmayan aşiretlere dayanan sosyal yapıyı, bu aşiretlerin Salih hükümeti ile olan problemlerini ve var olan siyasi-ekonomik istikrarsızlığı kullanarak varlığını sürdürdüğü gözlemlenmektedir. ABD'nin El Kaide varlığını gerekçe göstererek Yemen'e düzenlediği drone saldırıları ve operasyonlar da Yemen'de var olan siyasi istikrarsızlığı devam ettirmiştir.

2010 yılı Aralık ayında Tunus'lu seyyar satıcı Buazizi'nin yoksulluğa, yolsuzluğa ve zorlu yaşam koşullarına karşı kendini yakmasıyla başlayan isyan dalgası kısa sürede bütün Ortadoğu coğrafyasına yayılmış ve Yemen'de de bu süreç karşılık bulmuştur.⁴ Salih iktidarını iki önemli güçle koalisyon kurarak sağlamlaştırmıştır: 1. Zırhlı Tugay Komutanı Genel Ali Muhsin ve kuzeydeki iki büyük aşiretten biri olan Haşhid Konfederasyonu Başkanı ve Müslüman Kardeşler'in Yemen kolu olan İslah Partisi Başkanı Hamid El Ahmar (Bouchard, 2015: 4). Gösteriler direk olarak otuz yıldan fazla süredir iktidarda olan Salih'in bu koalisyona dayanan iktidarını hedef almış ve ordu tarafından şiddetle bastırılmaya çalışılmıştır. Yemen halkının sokağa çıkmasının temel nedenleri hükümet içi yolsuzluk, kötü yönetim, zayıf ekonomi, yüksek oranda genç işsizlik gibi temel yapısal sebeplerdir (Cole, 2019).

Husiler de halkla birlikte gösterilere katılmış ve ilk başta barışçıl başlayan gösteriler uygulanan orantısız şiddete paralel olarak gittikçe şiddetlenmiştir. Salih 2013 yılındaki seçimlerde aday olmayacağı sözünü verse de polisin gösterilerde protestoculara ateş açarak 50 kişiyi öldürmesi hükümette önemli yerlerde olan kişilerin de göstericilere destek açıklamaları yapmalarına sebep olmuştur (Corcoran, 2015). 2011 yılının Haziran ayında Cumhurbaşkanlığı sarayına düzenlenen roketli saldırıda yaralanan Salih, tedavi için Suudi Arabistan'a gitmiştir. Üç ay sonra ülkeye dönen Salih, görevi yardımcısı Hadi'ye bırakacağını açıklamış ve kimsenin aday olmamasını istemiştir. Bu süreçte BMGK'da da Yemen'de yaşanan şiddeti kınayan bir tasarı oylanmış ve Salih'e görevi bırakma çağrısı yapılmıştır. Suudi Arabistan'da Körfez İşbirliği Teşkilatı'nın da teşvikleriyle istifa ettiğini açıklayan Salih'in yetkileri Abid Rabbu Mansur Hadi'ye geçmiştir (Whitaker, 2011).

Bu yetki devri halkın öfkesini dindirmek yerine daha da arttırmıştır çünkü Yemen Anayasası Hadi'nin demokratik bir seçimle değil, çoğunluğu elinde tutanın kararına göre seçilmesine imkân vermektedir. Yemen Anayasası'na göre devlet başkanı olacak kişilerin belirlenmesi Meclis'in görevidir ve Meclis'te çoğunluk Salih'in lideri olduğu Halk Genel Kongresi'ndedir (Whitaker, 2011). Bu sayede Salih'in belirlediği aday olan Hadi tek aday olarak seçime girip seçilebilmiş, 21 Şubat 2012'de devlet başkanı olmuştur ve meşruiyeti başta Husiler olmak üzere sorgulanmıştır. Hadi'nin başkanlığı döneminde 2013 yılında sorunun çözümüne yönelik BM Yemen Özel Temsilcisi gözetiminde Husilerin de katıldığı Ulusal Diyalog Konferansı toplanmıştır (Agence France-Presse, 2013). Bu konferansın sonucunda 2014 yılında Hadi'nin Yemen'in altı federe bölgeye ayrılacağını açıklaması bu bölünme planıyla birlikte kuzeydeki yönetim alanlarının azalacağı ve temsiliyet güçlerinin daralacağı gibi gerekçeler sebebiyle Husiler tarafından reddedilmiştir (Al Deen, 2019:12). Bunun yanı sıra, Hadi 2014 yılında Cumhurbaşkanı olduktan sonra IMF'nin 3 yıllık 570 milyon dolarlık genişletilmiş kredi kolaylığı karşılığında yakıt sübvansiyonlarını kesmeyi kabul etmiştir. Bu adımın hemen ardından yakıt fiyatları iki katına çıkmış, Yemen'i 6 federasyona bölme planıyla birlikte toplumdaki öfkeyi daha da arttırmıştır (Cole, 2019). Bu gerginlikle birlikte başlayan protestolar ve çatışmalar sonucu 2014 yılı Eylül ayında Husi savaşı başkent Sana'yı ele geçirmiştir. Husilerin düşük yoğunluklu savaştan ziyade, devlet kurumlarını ve şehirleri ele geçirmeye başlaması başta Suudi Arabistan olmak üzere bölgede jeopolitik çıkarları olan ABD gibi ülkeleri de tedirgin etmiştir. Husiler 17 Ocak 2015'te Hadi'nin başkanlık sarayını kuşatarak ev hapsine almış ve istifa ettirmişlerdir. Sana'dan Aden'e kaçan Hadi buradan istifasını geri çekmiş; fakat Husilerin Aden'e her geçen gün daha da yaklaşımları sonucu Suudi Arabistan'a kaçmıştır (Corcoran, 2015).

Hadi, Suudi Arabistan'dan Körfez Ülkeleri, Arap Ligi ve Uluslararası kamuoyuna ülkedeki durumu düzeltmek adına Husilerin ilerleyişinin durdurulması için bir askeri müdahale çağrısı yapmıştır. Bu çağrıya Suudi Arabistan öncülüğünde oluşturulan, Umman dışındaki Körfez ülkelerini de içeren on ülkenin oluşturduğu koalisyon 26 Mart 2015'te başlayan 'Kararlılık Fırtınası Operasyonu' ile karşılık vermiştir (Semin, 2015)⁵. Öte yandan Yemen'e dönen eski Devlet Başkanı Salih ve kendisine bağlı aşiret güçleri ile işbirliği yapan Husiler ise daha büyük bir güç olarak Yemen siyasi sahnesine çıkmıştır. Bu siyasi aktörlerle birlikte Şubat 2015 sonrası yaşanan çatışmalar tam anlamıyla bir iç savaşa dönüşmüştür (Barbieri and Matray, 2015). Amacı Hadi'yi tekrar ülkede iktidara getirmek ve Husileri etkisiz kılmak olan operasyonu, dönemin hem Savunma Bakanı hem de Ekonomik Konsey Başkanı ve Kraliyet Divan Başkanı olan Kral Selman'ın oğlu Muhammed bin Selman bizzat yönetmiştir (Abbas, 2015). Hadi'nin çağrı mektubuyla Suudiler öncülüğünde başlayan operasyon, tekrar Hadi'nin gönderdiği mektupla 20 Nisan 2015'te sonlandırılmıştır. Hadi koalisyon ülkelere yönelik kaleme aldığı mektupta aynı zamanda Yemen'de düzenin kurulması ve Husilerin başarısızlığa uğratılmaları için koalisyon ülkeleri tarafından 'Ümidi Tekrar Kazanmak' operasyonunun başlatılmasını arzu ettiğini de dile getirmiş ve bu talep doğrultusunda 20 Nisan 2015 itibarıyla sivilleri korumak amacıyla bu operasyonun başladığı koalisyon ülkeleri tarafından ilan edilmiştir (Kaçar, 2017).

Koalisyon'un Yemen'e 2015 yılından beri düzenlediği askeri müdahale deniz ablukasını, hava operasyonlarını ve Yemen Hükümeti askeri güçlerine lojistik desteği içermekle birlikte, operasyonun temel amacı olan Husilerin ilerleyişini engellemek ve ülkede istikrarı sağlamak gerçekleştirilememiş hatta ülke insani bir krize sürüklenmiştir. The Armed Conflict Location and Event Data Project'in raporuna göre 2015-

2019 yılları arasında Suudi liderliğindeki koalisyon Yemen'deki sivillerin doğrudan hedef alınmasıyla bağlantılı olarak bildirilen yaklaşık 11.700 ölümün 8.000'den fazlasından sorumludur. Yine aynı rapora göre 11.700 sivil ölümün yaklaşık 4.500'ü direk hedef alınmıştır. Raporun hazırlandığı 2019 yılının Haziran ayına kadar geçen süreçte Yemen'de ölen insan sayısı ise 91.600 olarak kayda geçirilmiştir (ACLED, 2019). Bununla birlikte, Suudi uçaklarının düzenledikleri hava saldırıları ülkedeki alt yapı sistemlerine büyük hasar vermiş, ülkedeki çok değerli dünya mirası sayılan birçok tarihi eser zarar görmüştür (Romey, 2015). Suudi Arabistan'ın Yemen'e uyguladığı abluka hâlihazırda Yemen'de büyük bir insani felakete yol açmışken, 5 Kasım 2017'de Suudi Arabistan'ın başkenti Riyad'a Yemen'den atılan füzeler ablukanın daha da sıklaştırılmasına sebep olmuştur. Körfez'in en fakir ülkesi konumundaki Yemen çok yüksek oranlarda gıda ithalatçısı konumundadır. Belirtilen durumun temel sebepleri ise, ülkede çok uzun yıllar devam eden çatışmalar, askeri ve siyasi istikrarsızlık ve bu durumun yol açtığı iktisadi az gelişmişliktir. Ülkede çok önemli bir sorun olan su kaynaklarının yetersizliği de tarımsal üretimin geniş kesimlerce yapılamamasının en önemli sebeplerindendir. Bu sebeplerden ötürü Yemen'in gıda ithal ettiği en önemli limanlar Salif ve Hudeyde limanlarıdır (Cole, 2019). Ülkede çatışmalara ek olarak baş gösteren gıda kıtlığının temel sebebi olan abluka birçok ülkeden ve uluslararası yardım kuruluşlarından Suudi Arabistan'a ablukayı kaldırması ve insani yardımın ulaşmasına izin vermesi yönünde çağrılar yapıldıktan⁶ ve BM harekete geçtikten sonra⁷ 23 Kasım'da Suudi Arabistan tarafından hafifletilmiş ve Husilerin kontrolündeki Sana'ya ilk yardım uçağı ulaştırılmıştır (Sputnik, 2017).

Hadi hükümeti Suudi Arabistan ve müttefiklerinden destek görürken, Husiler de Yemen hükümeti ve onu destekleyen Suudi Arabistan ve müttefiklerine karşı savaşta cephe kazandıkça İran'dan ekonomik destek almaya başlamıştır. Elisabeth Kendall, Atlantic Council için hazırladığı raporda, ABD istihbarat belgelerine dayanarak, Yemen Hükümeti ve Husiler arasında özellikle 2004-2010 arası yaşanan çatışmalarda Husilere yönelik direk bir İran desteği bulunamadığını fakat olası sınırlı mali bağlantı olabileceğini, Husilerin İran'ın sistemini ihraç etmekten çok, pragmatik davranarak silah ve maddi yardım almak niyetinde olduğunu yazmaktadır (Kendall, 2017: 2-3). İran açısından ise Yemen'in deniz yolları bakımından jeopolitik konumu, Suudi Arabistan'a uzun bir sınırının olması ve Husilerin İran'ın rekabet içerisinde olduğu bölgesel ve uluslararası güçlerle savaş içerisinde olması Husilerin Şii kimlikli olmalarından daha büyük önem arz etmektedir.

Öte yandan, 2014 yılında Yemen topraklarında IŞİD'in kurulduğu açıklanmıştır (Sharp, 2020:16). IŞİD üyeleri Yemen'de Husilere, özellikle Sana'daki Şii camilerine ve Suudi Arabistan'ın desteklediği Yemen Ordusu'na saldırılar düzenlemiştir. ABD ordusu da hem IŞİD hem de El Kaide'ye karşı Yemen'de özellikle hava saldırılarına devam etmiştir. Sadece 2016 yılında ABD Yemen'de yaklaşık 35, 2017 yılında ise 170 saldırı gerçekleştirmiştir (Council on Foreign Relations, 2021).

4 Aralık 2017'de ise Yemen'in devrik lideri Ali Abdullah Salih, Sana yakınlarında Husilerce konvoyuna yapılan baskın sonucu öldürülmüştür (BBC Türkçe, 2017). İktidardan devrildikten sonra Suudi Arabistan'ın desteklediği Hadi iktidarına karşı Husilerle iş birliği yapan Salih, bu yolla olası bir gelecekte Yemen'in siyasi sahnesinde yer almak istemiştir. Fakat bu ittifakın ömrü kısa sürmekle birlikte, Salih'in de hayatının bitmesine sebep olmuştur. Öldürülmesinden önce Husilerle ittifakı bitirdiğini açıklayıp, halkı Husilere karşı ayaklanmaya çağırarak Ali Abdullah Salih, bu hamleyi Suudi Arabistan'a yaptığı ittifak teklifine güvenirerek atmıştır fakat siyasi bir zemin kurulamadan Husi güçleri öldürülmüştür.

3. SONUÇ

Birleşme öncesi kendi içlerinde uzun ve kanlı darbeler dönemi yaşayan Kuzey ve Güney Yemen, birleşme sonrası da birbirine entegre olamadığı gibi, kurulan Yemen Cumhuriyeti'nde yönetimi ele geçiren ve yaptığı düzenlemelerle koltuğunu sağlamlaştıran Salih yönetimi de bütünleşmeye yönelik politikalar üretememiştir. Kuzey'de verilen Cumhuriyetçiler-Monarşistler kavgası bölgede 1963 Ahrar Devrimi'nden beri süregelen çatışmaların yaşanmasına sebep olmuştur. Suudi Arabistan ve Mısır'ın dönemsel olarak taraf olduğu bu iç çatışma, birleşme sonrası da sonlanmamış, hatta Arap isyanları sonrası da devam etmiştir. İki Yemen'in birleşmesinden sonra da Ali Abdullah Salih'in giderek otoriterleşen rejimi

beraberinde süregelen bir ötekileştirme politikası, yönetim gücüne ve kaynaklara ulaşımında eşitsizliği de beraberinde getirmiştir. Her iki Yemen'in de kendi yapılarını birleşme sonrası muhafaza çabaları birleşmeye nihai bir adım olarak bakılmadığının da göstergesidir. Böyle bir politik iklimde birleşme sonrası da Yemen ekonomisinin düzeltilmesine, ülkede istihdam alanlarının yaratılmasına, petrol-gaz kaynaklarının işlenmesi amacıyla endüstriyel tesislerin kurulmasına yönelik pozitif gelişmeler görülmemiştir. Ülkede yaşanan su kaynaklarının kıtlığı tarım yapılmasını zorlaştırırken, Yemen denizlerle çevrili olsa da endüstriyel balıkçılık da gelişmemiştir. Yüksek işsizlik oranı, yüksek enflasyon, temel gıda temininde büyük oranlarda ithalata bağımlılık, politik istikrarsızlık ve yöneticilerin yolsuzluğa karışmaları gibi sebepler Yemen'deki yapısal problemlerin temel kaynağını oluşturmuştur. Hükümetin ülke genelindeki ekonomik ve sosyal problemleri çözmedeki yetersizliği de başta Husiler olmak üzere birçok kitleyi silahlı isyana teşvik etmiş ve bu süreç Arap isyanları ile başlamamakla birlikte, ayaklanmalar bu dönem şiddetlenerek devam etmiştir. Bu sayede ülkedeki farklı talepleri olan farklı gruplar, değişik uluslararası aktörlerce desteklenerek ülkedeki yapısal krizlerden kaynaklı sorunlar uluslararası alana taşınmıştır.

Yemen'in jeopolitik önemi, ülkeyi bölgesel ve küresel rekabetin en önemli coğrafyalarından biri haline getirmiştir. Yemen'deki ekonomik ve politik kırılgan durumun bölgesel ve uluslararası aktörlerce kendi çıkarları gereği manipüle etmesinin en geçerli sebebi olmuştur. İran ve Suudi Arabistan arasında gerçekleşen bölgesel güç mücadelesinde Yemen bir karşılaşma sahası haline gelmiştir. Husiler Suudi Arabistan destekli Yemen ordusuna karşı başarı kazandıkça İran'dan maddi ve askeri destek almaya başlamış ve bu ilişki zaman geçtikçe daha girift bir hale gelmiştir. Yine Suudi Arabistan uzun bir sınırı paylaştığı Yemen'de Zeydi olan Husilerin kontrolünde ve müttefiklik kuramayacağı, İran'ın desteklediği bir iktidarın tesis edilmesini istememektedir. Bu sebeple Suudi Arabistan Yemen'de Husilerin Şiiliğine ve İran ile kurdukları ilişkiye vurgu yaparak bölgedeki Sünni ülkelerin desteğini almayı istemektedir. Bu yolla mezhepsel çizgiler vurgulanacak, keskinleşecek ve çatışmaların gerçek sebepleri yerine mezhepsel ayrımlar öne çıkacaktır. Öte yandan, Yemen'de yaşanan savaş başta ABD olmak üzere İngiltere, Fransa gibi ülkeler için büyük bir silah pazarı anlamına gelmektedir. Suudi Arabistan öncülüğünde koalisyon Yemen'e hava saldırıları başlattıktan hemen sonra İngiltere ve ABD Suudi Arabistan'a yüksek miktarlarda silah ve mühimmat satışı gerçekleştirmiştir. Yemen'in dünya petrol ticaretinin en önemli geçiş güzergahlarından Bab'ul Mendep Boğazı'na sahip olması küresel enerji güvenliği bakımından ABD'nin bölgede etkin olmak istemesinin en önemli sebeplerindendir. Bu sayede enerjiye ihtiyaç duyan ABD müttefiki ülkelerin ekonomik ve iç istikrarı sağlanabilecek ve kontrol edilebilecektir. Çin'in de Yemen'e olan ilgisi öncelikli olarak jeopolitik konumundan kaynaklanmaktadır. Ekonomik büyümesini sürdürme zorunluluğu sebebiyle Çin enerji kaynaklarına sahip ülkelerle ilişki kurmaya öncelik vermektedir ve Çin'in belirtilen önceliği bölgede ABD'nin ekonomik ve politik çıkarlarıyla kesişmektedir. 5. Filosu Bahreyn'de konuşlanmış, Körfez'deki birçok ülkede askeri üssü bulunan ve Körfez'i ulusal çıkarları bakımından öncelikli olarak işaretleyen ABD'nin, ülkedeki çatışmalarda Suudi Arabistan'ı desteklemesi İran'a karşı bir hamle olarak da okunmaktadır. Rusya da Yemen'de devam eden çatışmalara kendi çıkarları çerçevesinde reaksiyon vermektedir. 2015'teki hava saldırılarına tepkiyle karşılık veren Rusya, kendi Ortadoğu dış politikası çerçevesinde çözümün politik zeminde görüşmelerle bulunması için çeşitli dönemlerde arabuluculuk önermiş ve görüş bildirmiştir.

Oniki İmam Şiiliği'ne en uzak kol olarak bilinen Zeydi Şiilerin Yemen'de Suudi Arabistan'ın desteklediği Sünni Hadi hükümeti ile inanç temelli bir çatışma yaşadığı ve Şii olmasından kaynaklı olarak İran'dan destek aldığı iddiası çatışmaların gerçek doğasını yansıtmadığı gibi, tam tersi bir şekilde gizlemeye sebep olmaktadır. Bölgede yaşanan çatışmaların çoğunun temelinde ağırlıklı olarak sosyo-ekonomik sebepler bulunmakla birlikte, çatışmaların ilerlemesi ve küresel güçlerin de taraf olmasıyla uluslararası arenaya taşınmasıyla birlikte mezhepsel bir görünüm kazandığı belirtilmelidir.

DİPNOTLAR

¹ Ortadoğu'daki petrol kaynaklarının gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere transferinde enerji yollarına hakimiyetin altının çizildiği ABD dış politikasında, 23 Ocak 1980'de ABD Başkanı Carter tarafından Basra Körfezi'nin kontrolü ve güvenliği öncelikle öncelikli çıkarlardan biri olarak tanımlanmış ve herhangi bir dış gücün Körfez'i kontrole kalkışması ve petrol akışının kesintiye uğramasının ABD'nin yaşamsal çıkarlarına saldırı olarak niteleneceği ve askeri güç dahil her yolun kullanılacağı ifade edilmiştir. Daha fazla bilgi için bkz: Foreign Relations of the United States, "138. Address by President Carter on the State of the Union Before a Joint Session of Congress", 1977–1980, Volume I, Foundations Of Foreign Policy, <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1977-80v01/d138>

² Şii Hilali kavramı, İran'ın ülkesini Irak üzerinden Suriye'ye, Lübnan'a ve Golan'daki İsrail sınırına bağlayan bir "kara köprüsü" oluşturmak amacıyla izlediği dış politikayı isimlendirmek için kullanılmaktadır. Konu ile ilgili daha fazla bilgi için bkz: CLAWSON Patrick, GHADDAR Hanin, USKOWI Nader, "Middle East FAQs Volume 1: What is the Shia Crescent?", The Washington Institute for Near East Policy, 17 January 2018, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/middle-east-faqs-volume-1-what-shia-crescent>

³ Konu ile ilgili haberler için bkz: NOMAN Mai, "Yemen clashes fuel fears of all-out sectarian war", BBC News, 20 Eylül 2014, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-29293849>; SHAKDAM Catherine, "Yemen at War: The New Shia-Sunni Frontline Thar Never Was", Foreign Policy Journal, 10 Nisan 2015, <https://www.foreignpolicyjournal.com/2015/04/10/yemen-at-war-the-new-shia-sunni-frontline-that-never-was/> ; "Libya, Syria, Yemen: Sectarian conflict threatens entire Middle East" RT News, 26 Mart 2015, <https://www.rt.com/news/244181-yemen-sunni-shiite-war/>

⁴ 2010 yılında Tunus'ta başlayan Arap isyanları Arap halklarının demokrasi, özgürlük, eşitlik, insan hakları gibi taleplerle meydanları doldurmasıyla ivme kazandı ve Tunus'tan sonra Libya, Mısır, Suriye, Bahreyn, Cezayir, Ürdün, Yemen, Umman, Irak, Suudi Arabistan, Bahreyn gibi birçok ülke farklı yoğunlukta etkilendi. Bu süreç sonunda Mısır ve Tunus'ta yönetimler değişti, Suriye, Libya gibi ülkelerde ise iç savaş hala devam etmektedir.

⁵ Kararlılık Fırtınası Operasyonuna katılan ülkelerden; Suudi Arabistan 100 savaş uçağı, 150 bin kişilik kara ve deniz birliği ile, Birleşik Arap Emirlikleri 30 savaş uçağı ile, Kuveyt 15 savaş uçağı ile, Bahreyn 15 jet ile, Katar 10 jet ile Ürdün 6 savaş uçağı ile, Fas 6 savaş uçağı ile Sudan 3 savaş uçağı ile Mısır, kara operasyonu için asker göndermeye hazır olduğunu açıklamış, ayrıca hava ve deniz gücünü de harekete geçirmiştir, Süveyş Kanalı üzerinden de Aden Körfezi'ne dört savaş gemisi göndermiştir. Pakistan ise askeri destek vereceğini belirtmiştir. Ayrıca ABD, Türkiye ve Avrupa ülkeleri ise, Husi Hareketi'ne düzenlenen hava operasyonlarına destek verdiklerini açıklamışlardır.

⁶ Detaylı bilgi için bkz: Oxfam: Yemen'de 8 milyon kişi susuz kalabilir. (2017, 25 Aralık). Deutsche Welle Türkiye, <http://www.dw.com/tr/oxfam-yemende-8-milyon-ki%C5%9Fi-susuz-kalabilir/a-41528875>, E.T.: 26.11.2017. Hassoun, A. & Bakhsh, S. (2017, 15 Kasım). Yemen'de Suudi Arabistan Ablukasının Bedelini Ödeyen Siviller, BBC Türkçe, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41987284>, E.T.: 26.11.2017.

⁷ BM Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) Yemen temsilcisi Meritxell Relano BM Cenevre Ofisi'ne yaptığı açıklamada havaalanları, limanlar ve kara sınırlarının kapatılmasının ülkedeki insani krizi daha da derinleştirdiğini, milyonlarca çocuğa temel insani yardım malzemelerinin ulaştırılamadığını, Yemen'de yarısı çocuk olmak üzere 7 milyon kişinin kıtlık sınırında olduğunu belirtmiştir. Relano ayrıca 2,2 milyon çocuğun akut beslenme yetersizliği yaşadığını ve bu çocukların 385 bininin hayatta kalabilmek için tedaviye ihtiyaç duyduğunu, 1 milyona yakın çocuğun çocuk felci riski altında yaşadığını ve ablukanın bir an önce kaldırılması gerektiğini vurgulamıştır. BM'ye bağlı kuruluşlar ülkedeki difteri salgınına karşı uyarı yaptı ve eğer önlem alınmazsa 1 milyon çocuğun bu durumdan etkilenebileceğini belirtmiştir. Dünya Sağlık Örgütü'nün yaptığı açıklamaya göre ise Yemen'de 27 Nisan 2017'den bu yana ülke genelinde 955 bin 516 şüpheli kolera vakası görülürken, salgın nedeniyle 2 bin 218 kişi hayatını kaybetmiştir.

YAZAR BEYANI

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Bu çalışma bilimsel araştırma ve yayın etiği kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır.

Yazar Katkıları

Yazar çalışmanın tümünü tek başına gerçekleştirmiştir.

Çıkar Çatışması

Yazarlar açısından ya da üçüncü taraflar açısından çalışmadan kaynaklı çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- 2 Yemens Become One, and Celebrate. (1990), The New York Times, <https://www.nytimes.com/1990/05/23/world/2-yemens-become-one-and-celebrate.html>, E.T.: 04.02.2021.
- Abbas, J. F. (2015), Why 'Operation: Decisive Storm' Was Needed in Yemen?. Al Arabiya English, <https://english.alarabiya.net/en/views/news/middle-east/2015/03/26/Why-Operation-Decisive-Storm-was-needed-in-Yemen-.html>, E.T.: 26.11.2017.
- Alain, G. (2009), Les damnés de la mer: les pirates somaliens en mer Rouge et dans l'océan Indien, Diplomatie, 40, http://archives-fig-st-die.cndp.fr/actes/actes_2009/gascon/article.html, E.T.: 12.11.2017.
- Al-Deen, S. M. (2019). Federalism in Yemen: A Catalyst for War, The Present Reality, and the Inevitable Future, The Sana'a Center for Strategic Studies, http://sanaacenter.org/files/Federalism_in_Yemen.pdf, E.T.: 14.12.2020.
- Aydintepe, M., İ. Artokça (2013), Yemen Raporu, TASAM, 55.
- Barbieri, E., M. Matray (2015), Yémen. Vers un Echec du Modele Yéménite de Transition Négociée, La Revue Géopolitique, <https://www.diploweb.com/Yemen-Vers-un-echec-du-modele.html>, E.T.: 25.11.2017.
- Bouchard, D. (2015), Le Yemen: Violences Sectaires et Guerre de Procuration, Chaire Raoul Dandurand, https://dandurand.ugam.ca/wp-content/uploads/sites/3/2016/04/chronique_bauchard_2015.pdf, E.T.: 25.11.2017.
- Carapico, S. (1993), The Economic Dimension of Yemeni Unity, Middle East Report 184 23, 5(9).
- Clark, V. (2010). Yemen: Dancing on the Heads of Snakes. London: Yale University Press.
- Cole, S. (2019), The Economic Disaster Behind the Yemen Civil War. The Foreign Analyst, <http://theforeignanalyst.com/the-economic-disaster-behind-the-yemen-civil-war>, E.T.: 07.02.2021.
- Colgan, J. (2015) How Sectarianism Shapes Yemen's War. The Monkey Cage (Washington Post blog), <https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2015/04/13/how-sectarianism-shapes-yemens-war/>, E.T.: 07.02.2021.
- Colton, A.N. (2010), Yemen: A Collapsed Economy. Middle East Journal, 64(3), 410-426.
- Corcoran, M. (2015), Timeline: A Century of Conflict in Yemen, ABC News, E.T.:29.11.2017.
- Council on Foreign Relations. (2021), War in Yemen, <https://www.cfr.org/global-conflict-tracker/conflict/war-yemen>, E.T.: 09.02.2021.
- Day, S. (2010), The Political Challenge of Yemen's Southern Mouvement, Carnegie Endowment, 108.
- Goy, R. (1990), La réunification du Yémen, Annuaire Français de Droit International, 36, 249-265.
- Harman, C. (2010), Halkların Dünya Tarihi, İstanbul: Yordam Kitap, Çev: Uygur Kocabaşoğlu.
- Hashemi, N., Postel, D. (2017) Sectarianization: Mapping the New Politics of the Middle East, The Review of Faith & International Affairs, 15(3), 1-13.

- Kaçar, A. (2017), Açlıkla ve Terörle Pençelesen Ülke Yemen II, Genç Birikim, <http://www.gencbirikim.net/aclikla-ve-terorle-pencelesen-ulke-yemen-ii/>, E.T.: 26.11.2017.
- Katz, M. (1992). Yemeni Unity and Saudi Security, Middle East Policy, 1.
- Kendall, E. (2017), Iran's fingerprints in Yemen: Real or Imagined?, The Atlantic Council, <https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2017/10/Irans-Fingerprints-in-Yemen-web-1019.pdf>, E.T.: 05.02.2021.
- Kimutai, K. (2017), Who are The Houthis Of Yemen?, Worldatlas, <http://www.worldatlas.com/articles/who-are-the-houthis-of-yemen.html>, E.T.: 27.11.2017.
- Laçiner, S., S. Açıkalin, G. Coşkun (2010), Yemen Dosyası: Fakirlik ve Terör Kışkacında Bir Ülke, İstanbul: Usak Yayınları.
- Matthiesen, T. (2013), Sectarian Gulf: Bahrain, Saudi Arabia, and the Arab Spring That Wasn't, Stanford: Stanford University Press.
- Mapping Militant Organizations. (2015), Al Qaeda in Yemen. Stanford University. <https://cisac.fsi.stanford.edu/mappingmilitants/profiles/al-qaeda-yemen>, E.T.: 05.02.2021.
- Romey, K. (2015), Suudi saldırıları Kültür Varlıklarını Yıkıyor, National Geographic Türkiye, <http://www.nationalgeographic.com.tr/makale/kesfet/suudi-saldirilari-yemenin-kulturel-varliklarini-yikiyor/2487>, E.T.: 26.11.2017.
- Saudi Arabia Leads Air Assault in Yemen. (2015), The New York Times, <https://www.nytimes.com/2015/03/26/world/middleeast/al-anad-air-base-houthis-yemen.html>, E.T.: 13.11.2017.
- Semin, A. (2015). Yemen Krizi, Husiler ve İran-Körfez Güç Mücadelesi, Bilgesam, 1201, <http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-51-20150403331201.pdf>, E.T.: 26.11.2017.
- Sharp, M. J. (2020), Yemen: Civil War and Regional Intervention. Congressional Research Service, <https://fas.org/sgp/crs/mideast/R43960.pdf>, E.T.: 06.02.2021.
- Sultan, A. (1993). Yemen'de Siyasi Durum", İstanbul: Dünya ve İslam Dergisi,15, Çev: Nihat Bulut.
- The Armed Conflict Location and Event Data Project. (2019), Yemen Snapshots: 2015-2019, <https://acleddata.com/2019/06/18/yemen-snapshots-2015-2019/>, E.T.: 06.02.2021.
- Türel, Y. (2011), Uluslararası Politikada Ortadoğu, Ankara: Barış Kitap.
- Türkoglu, R. Yemen'de Siyasi İktidar Mücadelesi ve İç Çatışmalar, <https://ridvanturkoglu.files.wordpress.com/2015/03/yemen-de-siyasi-iktidar-mc3bccadelesi-ve-ic3a7-c3a7atc4b1c59fmalar1.pdf>, E.T.: 16.11.2017.
- United States Library of Congress. (2008). Country Profile: Yemen. <https://www.loc.gov/rr/frd/cs/profiles/Yemen.pdf>, E.T.: 05.02.2021.
- U.S. Energy Information Administration, World Oil Transit Chokepoints, Overview. (2014), <https://www.connaissancedesenergies.org/sites/default/files/pdf-pt-vue/world-oil-transit-chokepoints.pdf>, E.T.: 13.11.2017.
- What is The Houthi Movement?, (2016), Tony Blair Institute for Global Change, <https://institute.global/insight/co-existence/what-houthi-movement>, E.T.: 24.11.2017.
- Whitaker, B. (2011), Yemen's Ali Abdullah Salehresigns but it changes little, The Guardian, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2011/nov/24/yemen-ali-abdullah-saleh-resigns>, E.T.: 25.11.2017.
- Yemen'de İktidar Mücadelesi ve İç Savaş. (2017, 26 Nisan). SDAM, <http://sdam.org.tr/haber/86-yemende-iktidar-mucadelesi-ve-ic-savas/>, E.T.: 25.11.2017.
- Yemen'in eski Cumhurbaşkanı Ali Abdullah Salih öldürüldü. (2017, 4Aralık). BBC Türkçe, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-42219806>, E.T.: 05.06.2018.
- Yemen National Dialogue Conference Participants. (2013), Agence France-Presse, <https://www.thenational.ae/world/mena/yemen-national-dialogue-conference-participants-1.292425>, E.T.: 25.11. 2017.